

Sportwereld en jeugdwelzijnswerk: op weg naar partnership?

↘ JAN DEDUYTSCHÉ EN ROBERT CRIVIT

Jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren, zeg maar jeugd welzijnswerk, is ondenkbaar zonder bewegingsactiviteiten, recreatieve en zelfs competitieve sportwerking. Lang voor termen als buurtsport of laagdrempelig sporten gemeengoed werden, was dit jeugdwerk op verschillende niveaus al bezig met sportparticipatie. In deze bijdrage gaan we eerst in op de relatie tussen sport en jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare groepen. We belichten in dit verband drie mogelijke invalshoeken. Daarna staan we stil bij een aantal spanningsvelden tussen de twee werkerterreinen.

SPORT EN JEUGDWELZIJSNWERK: DRIE INVALSHOEKEN

Het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren omvat vandaag meer dan 250 kinder-, tiener-, meisjes- en jongerenwerkingen in Vlaanderen en Brussel. Het gaat zowel om particuliere jeugdwerkingen als om gemeentelijke initiatieven of werkingen ingebed bij verenigingen waar armen het woord nemen, samenlevingsopbouw of algemeen welzijnswerk.

Dit jeugdwerk is gericht op de maatschappelijke emancipatie van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren via jeugdwerk en jeugdbeleid. Het is zowel gericht op individuele en collectieve empowerment van kinderen en jongeren uit maatschappelijk kwetsbare groepen als op de structurele toegankelijkheid en bruikbaarheid van de maatschappelijke instituties en sociale voorzieningen voor deze doelgroepen. In de jeugdwerkingen vinden we spelotheken, speelpleinwerkingen, kleuterwerkingen, muziekwerkingen, taalateliers, jeugdhuisen, tienerinstuiven, trajectbegeleiding, schoolopbouwwerk, jongereninformatiepunten... en heel wat sportwerkingen.

Dat sport een belangrijk deel uitmaakt van de activiteiten bij werkingen met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren hoeft niet te verbazen. Drie invalshoeken zijn hier van belang: sport als deel van de leefwereld, sport als pedagogisch instrument en sport als kwetsende omgeving. Bij die derde invalshoek schetsen we de achterliggende mechanismen en de mogelijke rol van dit jeugdwerk.

LEEFWERELD

In de eerste plaats zijn veel kinderen en jongeren die de werkingen bereiken geïnteresseerd in sport, zowel in het bewegingsaspect als in het aspect competitie, als in andere aspecten zoals expressie en sociaal contact. Dat competitieaspect prikkelt mensen zonder onderscheid. Of het nu gaat om het winnen van een tegenstander, om het vestigen van een record of om het leveren van een persoonlijke prestatie.

Opvallend is dat vooral laagdrempelige sporten, zoals voetbal, kunnen rekenen op veel belangstelling van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Een bal volstaat om onder vrienden te spelen. Die uitspraak verwijst naar de leefwereld van de kinderen en jongeren. Zowel naar de beperkte sportinfrastructuur in de aandachtswijken in de grote steden als naar de behoefte om met lotgenoten samen te zijn. De jeugdwerkingen zijn actief met de kinderen en jongeren in hun vrije tijd. Daarbij vertrekken ze van de leefwereld van de kinderen en jongeren. Sport krijgt een plaats in de jeugdwerkingen juist omdat het deel uitmaakt van die leefwereld en behoort tot de interesses van de kinderen en jongeren, in al zijn aspecten: beweging, competitie, expressie, sociaal contact.

PEDAGOGISCH INSTRUMENT

Jeugdwelzijnswerkers gebruiken sport als plezierige en wervende invulling van het groepsgericht vrijetijdsaanbod. Maar er is meer: sport biedt jeugdwerkers op bijzondere wijze toegang tot de leefwereld en de beleving van kinderen en jongeren. Het wordt gebruikt als een pedagogisch instrument. Jeugdwerkers gebruiken de dynamiek van sport om de energie vrij te maken die nodig is voor het bereiken van zowel individueel-pedagogische als sociaal-pedagogische doelstellingen. Het informeel leren betreft dan zowel inzicht als vaardigheden en attitudes. Het leren respecteren van andere spelers en spelregels, omgaan met winnen en verliezen, elkaar vertrouwen, doorzetten, samenwerken, onderhandelen... Belangrijk is dat die pedagogische doelstellingen nooit op zich staan maar worden gekaderd in een perspectief van maatschappelijke emancipatie en empowerment.

Sport biedt ook kansen voor jongeren met enig talent om zich te engageren, door andere kinderen en tieners mee te begeleiden als vrijwilliger. Niet alleen in een sportwerking maar ook bijvoorbeeld bij de speelpleinwerking. Een sterspeler op het veld kan ook een voorbeeldfiguur zijn ernaast. Dit is vaak een empowerend project op zich, dat voldoende ondersteuning van die jonge vrijwilligers vergt.

KWETSENDE OMGEVING

Toch is sport niet altijd zonder meer een positief gegeven in de zin die we hierboven schetsen. Deelname aan een sportwerking kan voor kinderen en jongeren een kwetsende ervaring betekenen: ook in de sport kunnen ze worden geconfronteerd met sociale uitsluiting. Ook al is dat niet de bedoeling. Ook al willen we die kinderen zoals de andere kinderen de kans geven om plezier te beleven en zich te ontwikkelen.

Zo verwacht een trainer in een georganiseerde sportwerking terecht dat spelertjes het juiste sportmateriaal meebrengen. Maar vaak blijkt de sporttas van een spelertje niet in orde. Wasgerief en voetbalschoenen worden wel eens vergeten. De trainer kan zo'n kleine speler keer op keer straffen door hem niet te laten meedoen. En hoe reageert het kind? Niet zelden door af te haken – en dan houdt het op – of luidruchtig zijn frustraties te uiten. In dat laatste geval volgt er misschien opnieuw een straf. Maar er is ook een kans dat de trainer aan de jonge speler vraagt waarom zijn tas niet in orde is. Als ouders niet kunnen helpen om de sporttas klaar te maken, kan de trainer misschien zorgen voor een geheugensteuntje. Of misschien kan hij met de jonge speler samen een andere oplossing zoeken.

We herinneren hier aan de theorie over maatschappelijke kwetsbaarheid van Lode Walgrave en Nicole Vettenburg. We noemen iemand maatschappelijk kwetsbaar als hij in zijn contacten met maatschappelijke instellingen – zoals het onderwijs, de arbeidsmarkt of justitie – vooral en steeds opnieuw wordt geconfronteerd met de negatieve aspecten ervan en minder geniet van het positieve aanbod.¹ Wie te maken heeft met een aantal risicofactoren, loopt een groter risico om gekwetst te worden. Het gaat om risico's zoals leven in een kansarme buurt, opgroeien in armoede, behoren tot een etnisch-culturele minderheid, opgroeien in een omgeving waarin veel langdurige werkloosheid voorkomt, of een combinatie van die factoren.

Als gevolg van herhaalde institutionele kwetsingen hebben mensen het moeilijk om een positief zelfbeeld op te bouwen of in stand te houden, velen nemen afstand en wantrouwen maatschappelijke instellingen, sociale voorzieningen en hun vertegenwoordigers. Zo werkt de spiraal van sociale uitsluiting en sociale isolering. Ondanks hun interesse sluiten nog te veel kinderen en jongeren die dit jeugdwerk bereikt niet aan bij sportclubs. Bij de kinderen en jongeren die toch instromen, is er een vrij grote en snelle uitval, en er is weinig doorstroming naar andere reeksen of eerste ploegen. Financiële drempels zijn onder meer de kosten voor lidmaatschap, uitrusting en vervoer. Maar er zijn vooral de sociaal-culturele drempels. Bovenal hebben deze kinderen en jongeren behoefte aan een veilige plek waar ze zich welkom en thuis voelen. Daaraan tegemoet komen lukt vaak niet in verenigingen die zich in de eerste plaats richten tot mainstream groepen, of het nu gaat om jeugdwerk dan wel over sportclubs. Tussen de verenigingen van die mainstream groepen en maatschappelijk kwetsbare kinderen, jongeren en hun ouders gaapt een brede sociaal-culturele kloof van onwetendheid over elkaars leefwereld, van gebrek aan inzicht in facetten van structurele uitsluiting en gebrek

aan empathie met betrekking tot wat herhaaldelijke maatschappelijke kwetsing aanricht bij mensen, soms tot generaties ver. Maatschappelijk kwetsbare kinderen, jongeren en hun ouders zijn meestal onvoldoende vertrouwd met de geldende normen en gebruiken bij mainstream sportclubs. Erger is dat clubs en trainers onvoldoende inzicht hebben in de leefwereld van die huishoudens en gezinnen, laat staan dat ze voldoende zouden zijn voorbereid om met de nieuwe diversiteit onder hun leden om te gaan.

HET BRUG- EN CLUBMODEL

Een aantal werkingen met kinderen en jongeren uit kwetsbare groepen ijvert intensief voor de versterking van de toegankelijkheid van sportclubs en sportcompetities. Die doelstelling is niet vrijblijvend: zij is inherent aan de opdracht van het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren, namelijk het verhogen van de toegankelijkheid en de bruikbaarheid van het bestaande aanbod voor haar doelgroepen, ook in de vrijetijdssfeer. Dat werken aan toegankelijkheid kan op verschillende manieren. We onderscheiden hieronder het brugmodel en het clubmodel.

In het brugmodel organiseren jeugdwerkingen laagdrempelige sportactiviteiten en werken ze samen met clubs in hun buurt. Die samenwerking houdt in dat de jeugdwerking haar know-how over het werken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen deelt met de sportclub en dat de sportclub die inzichten en vaardigheden integreert in zijn functioneren. Die richt zich dan ook op de kinderen en jongeren van de jeugdwerking en engageert zich om de drempels voor die kinderen, jongeren en hun ouders in zijn werking bespreekbaar te maken en met-terdaad aan te pakken. Jeugdwerkers kunnen hierbij fungeren als brugfiguren: de wederzijdse vertaalslag maken tussen club en jongeren, werken aan het wederzijdse vertrouwen, de weerbaarheid van de kinderen en jongeren versterken, knelpunten doorpraten met trainers en bestuursleden, en dus de club ondersteunen.

In het clubmodel fungeren jeugdwerkingen als wieg van en rekruteringsveld voor nieuwe sportclubs die in het bijzonder werken met jongeren uit maatschappelijk kwetsbare groepen. Die nieuwe clubs nemen dan meestal deel aan sportcompetities waarin ze ook mainstream clubs ontmoeten. Voorbeeld bij uitstek zijn de mini- en zaalvoetbalclubs die groeiden uit dit jeugdwerk. Een club oprichten is zowel een hefboom om kinderen en jongeren samen te brengen als een middel om bruggen te slaan naar andere clubs.

Sommigen stellen dat zo'n nieuwe sportclub met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren de toegankelijkheid van andere sportverenigingen niet zou verhogen en de 'integratie' van kinderen en jongeren niet zou bevorderen. We moeten ons ervan bewust zijn dat elk aanbod gericht is op een bepaalde doelgroep, impliciet of expliciet aansluit bij de behoeften van die bepaalde doelgroep. Belangrijk is dat kinderen en jongeren zich kunnen aansluiten bij een club waar ze zich goed voelen. Bovendien is 'integratie' een bredere opdracht van een hele

samenleving en al haar instituties. Het organiseren van mensen in verenigingen waar ze zich aanvaard en gerespecteerd voelen, betekent ook het organiseren van een 'empowering niche' die hen het nodige steunpunt verschaft om zelf ook actor te zijn in dat proces van 'integratie' of, beter, in een proces van maatschappelijke emancipatie.

SPANNINGSVELDEN

De relatie tussen het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren en het 'sportgebeuren' brengt ook een aantal uitdagingen met zich mee. We duiden kort het dilemma tussen pedagogische en sportieve doelstellingen, de verleiding van topsport, het vraagstuk van de subsidiëring en tot slot de confrontatie met vooroordelen en discriminatie.

We wezen al op het competitieaspect dat inherent is aan sport en op de sociaal-pedagogische doelstellingen van het jeugdwerk. Jeugdwerkingen verwachten dat begeleiders bewust pedagogisch handelen. Sport is dan een middel om sociaal-pedagogische doelstellingen met de kinderen en jongeren te realiseren. Dat onderscheid tussen die sociaal-pedagogische en sportieve doelstellingen is minder duidelijk voor de kinderen en jongeren zelf. Dat leidt soms tot spanningen in de werking. Kan een speler die tijdelijk is geschorst wegens ongepast gedrag in het jeugdhuis toch worden opgesteld om de ploeg te vervolledigen? Of geeft de hele ploeg forfait omdat er een speler tekort is? De jeugdwerkers staan dan voor een dilemma. Passe-partoutantwoorden zijn niet voor handen.

De kinderen en jongeren hebben duidelijk interesse in sport. Sommigen hebben ook uitzonderlijk talent. Het jeugdwelzijnswerk blijft gericht op empowerment en maatschappelijke emancipatie van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren door jeugdwerk in de vrije tijd. Topsport is hier niet aan de orde. Bij buitengewoon succes – zoals het winnen van opeenvolgende kampioenschappen – is de verleiding soms groot om de sportwerking toch stilaan te professionaliseren. Dat brengt meestal uitdagingen met zich mee waar jeugdwerkingen niet op voorbereid zijn. Niet alleen financieel en logistiek, maar ook op het vlak van beleid en organisatie. Samenwerken met een meer professionele sportclub of de sportwerking verzelfstandigen lijkt dan een betere optie.

De meeste jeugdwelzijnswerkingen zijn lokale initiatieven. Voor hun financiering hangen ze grotendeels af van de lokale besturen. Dat is zo sinds de decentralisering van de subsidiëring van het lokaal open jeugdwerk, halfweg de jaren 1990. De lokale besturen krijgen van de Vlaamse overheid subsidies om een jeugdbeleid en een sportbeleid te voeren. Verenigingen krijgen nu meestal subsidies op basis van hun organisatorische structuur en niet op basis van hun inhoudelijke projecten. Lokale besturen willen dan 'duidelijkheid' van organisaties: zijn ze een jeugdwerking dan wel een sportclub?

Uiteraard moeten subsidies kunnen worden verantwoord. Maar dat is niet noodzakelijk de eerste bekommernis van kinderen en jongeren, noch van de organisaties die met die kinderen

en jongeren werken, en hun belangen, noden en behoeften ernstig nemen. Basisinitiatieven moeten de ruimte krijgen om te werken vanuit de belangen en interesses, de noden en behoeften van kinderen en jongeren. Of het nu een jeugdwerking dan wel een sportclub is die een sportactiviteit organiseert, is minder van belang.

Het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren gebruikt behalve sport evengoed hiphop, theater of sleutelen aan een brommer als methodes om te werken aan haar sociaal-pedagogische doelstellingen met die kinderen en jongeren. Zo sluiten ook laagdrempelige sportactiviteiten aan bij de interesses van de kinderen en jongeren die ze bereiken. Sport als methode in vraag stellen bij het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren is als het buitenleven in vraag stellen bij de jeugdbeweging.

De sportwereld is een afspiegeling van de samenleving. Mensen laten vooroordelen niet achter in de kleedkamer. Het competitieaspect verheft zelfs de beleving. Soms provoceren tegenstanders elkaar als onderdeel van het spel. Anderen maken zich openlijk schuldig aan discriminerend of racistisch gedrag. Sport kan een hefboom zijn in de ontwikkeling van kinderen en jongeren, maar ook een kwetsende omgeving. Dat betekent niet dat dit jeugdwerk daarom niet moet samenwerken met mainstream clubs of per se moet aantreden in mainstream competities. Wel moeten jeugdwerkers het zelfvertrouwen van kinderen en jongeren voldoende versterken om hiermee om te gaan, en hen een vertrouwde omgeving bieden waarop ze kunnen terugvallen. Daarnaast kunnen sportfederaties en clubs – ondanks geleverde inspanningen – nog heel wat meer doen om op te treden tegen verschillende vormen van discriminatie en uitsluiting tijdens wedstrijden en in het functioneren van de clubs. Sportactoren die ernstig werk willen maken van een drempelverlagend beleid in hun werking zullen in het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren een waardige partner en bondgenoot vinden.

NOTEN

- 1 VETTENBURG, N., WALGRAVE, L., VAN KERCKVOORDE, J., *Jeugdwerkloosheid, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*, Antwerpen, Kluwer, 1984.
- VETTENBURG, N., *Schoolervaringen, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, Leuven, 1988.
- VETTENBURG, N., WALGRAVE, L., *Een interpretatie van theorieën over persisterende delinquentie: maatschappelijke kwetsbaarheid*, in: GORIS, P., WALGRAVE, L., *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Garant, Leuven, 2002, p. 44-59.